

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні посилилась увага до питань стабілізації економіки за рахунок впровадження моделі інноваційного розвитку. Зазначимо, що ці проблеми є актуальними в умовах посткризової ситуації, оскільки дотепер забезпечення конкурентоспроможності нашої економіки залишається на порядку денному.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато вчених приділяють свої наукові праці різним аспектам зазначеної проблеми. Серед них відзначимо розробки таких дослідників, як вчені ЦДПН імені Г. М. Доброва Б. А. Малицький, В. П. Соловійов, О. С. Попович, В. Денисюк, І. Ю. Єгоров, вчені Інституту економічного прогнозування НАН України В. М. Геєць, В. П. Олександрова, Інституту економіки промисловості НАН України О. І. Амоша, В. І. Ляшенко, Т. А. Дементьєва, Л. М. Матросова та інші [1 – 12].

Мета даної статті полягає в аналізі сучасних тенденцій розвитку інноваційної сфери, визначенні проблемних аспектів та запропонуванні напрямів подальшого розвитку інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. За думкою багатьох експертів, подолати наслідки світової кризи можна лише на підставі зростання інвестицій та використання сучасних технологій. Це передбачає інноваційний розвиток економіки та посилення частки продукції, яка виробляється за технологіями шостого укладу.

За рейтингом журналу „Форбс”, Україна посідає четверте місце в світі серед країн з найгіршим станом економіки. В той же час на Давоському економічному форумі 2013 року Голова Центробанку Росії Герман Греф висловив думку про те, що Україна має потенційні можливості для розвитку економіки, що можуть бути порівняні з Великою Британією. Але для їх використання потрібні певні зусилля та час.

Оцінка інтелектуального потенціалу України свідчить, що він ще залишається досить потужним. Так, за даними ЮНЕСКО, за рівнем інтелектуального розвитку нації Україна посідає 23 місце у світі, в той час як Фінляндія – 1, США – 13, Росія – 27, незважаючи на те, що за останні роки науково-технічний потенціал України скоротився у 2,5 – 3 рази. У рейтингу Всесвітнього економічного форуму у 2008 – 2009 роках Україна серед 134 країн посідала у сфері розвитку початкової освіти 37 місце, у сфері розвитку вищої

освіти – 45 місце, у сфері формування факторів інноваційного розвитку – 52 місце, за оснащеністю сучасними технологіями – 65 місце, у сфері захисту прав інтелектуальної власності – 114 місце [2, с. 310]. Отже, Україна має досить високі показники розвитку тих сфер, які є первинними джерелами інноваційного розвитку, однак інноваційний потенціал держави використовується, у порівнянні з іноземними країнами, менш ефективно. Це створює реальну загрозу перетворення України в країну, яка лише експортує сировинні ресурси.

Необхідність активізації інноваційних процесів обумовлена специфікою української економіки. Характерними рисами сучасної моделі вітчизняної економіки є:

- високий ступінь зносу виробничих фондів промисловості та інших галузей реального сектора економіки;
- різке зниження темпів впровадження сучасних технологій у виробництво унаслідок недостатнього його інвестування;
- переважно сировинна спрямованість економіки, а також експортна орієнтація сировинних галузей;
- домінування на споживчому ринку та ринку продукції виробничого призначення переважно імпортних товарів, які раніше традиційно вироблялись вітчизняними підприємствами;
- висока матеріало – та ресурсоемність виробництва;
- постійне зниження доходів виробників та рівня добробуту населення, внаслідок чого зменшуються обсяг коштів для оновлення виробництва та зростання платоспроможного попиту.

Зазначимо, що останнім часом в Україні суттєво знизилась також інвестиційна складова державного та місцевих бюджетів. Розподіл інвестиційних ресурсів за регіонами України є вкрай нерівномірним. Найбільші обсяги іноземних та вітчизняних інвестицій накопичені в м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій та Харківській областях. Як свідчать статистичні дані, на рівні великих промислових підприємств та малого підприємства інноваційна діяльність має тенденцію до падіння. Тому необхідно зростання фінансових можливостей для реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку економіки.

Зазначимо, що чергова спроба уряду запозичити кошти Міжнародного валютного фонду не сприятиме покращенню інвестиційних умов для оновлення та модернізації української економіки. Зарубіжний досвід свідчить про те, що жодна з країн, яка отримувала транши МВФ, не змогла вийти з кризи та поліпшити показники соціально-економічного розвитку. Лише на основі реалізації заходів щодо активізації інноваційної діяльності та оновлення виробничої інфраструктури можна очікувати подолання негативних тенденцій в українській економіці. Досвід розвитку Китаю підтверджує, що тільки розрахунок на власні сили та ресурси, а також розробка чіткої стратегії соціально-економічного розвитку є дійсно ефективними засобами досягнення поставлених завдань.

Якщо проаналізувати сучасний розвиток світової економіки, можна відзначити посилення державної підтримки науково-технологічної та інноваційної сфери. Це характерно навіть для країн, які мають високий рівень конкурентоспроможності. Тому частка інноваційно активних підприємств за кордоном досить висока: наприклад, в Ірландії вона складає 73%, Німеччині – 69%, а в середньому в ЄС – 53%. В Україні частка таких підприємств у 20 – 30 разів менше.

Зазначимо, що у світі є дві основні моделі інноваційного розвитку: англо-американська та франко-японська. Принципова різниця між ними міститься у ступені участі держави при виборі шляхів розвитку та заходів щодо підтримки інноваційної діяльності.

Перша з моделей характеризується створенням сприятливих умов для розвитку бізнесу в цілому та наданням податкових преференцій компаніям, які займаються інноваційної діяльністю. Друга модель заснована на визначенні урядом пріоритетних напрямів інноваційно-технологічного розвитку, яким надається суттєва державна підтримка. Кожен із зазначених підходів довів свою ефективність у різних країнах світу.

В Україні тривалий час панував підхід, згідно з яким основна увага приділялась суто ринковим, тобто більш ліберальним, заходам щодо реформування економіки. Ця ліберальна модель наголошувала перш за все на роздержавленні та приватизації. Швидкі темпи приватизації державних підприємств призвели до того, що були майже зруйновані великі виробничі комплекси, які мали потужний потенціал для розробки нових технологій та створення конкурентоспроможної продукції. В той же час, як свідчить практика, малий бізнес та підприємництво за різними причинами виявилися неспроможними до засвоєння інновацій, тому не відбулося прискорення інноваційного розвитку реального сектора української економіки. Підкреслимо, що навіть у США малі інноваційні та венчурні фірми

знаходяться у сфері інтересів та відповідної підтримки крупних компаній.

Враховуючи наявність та постійну загрозу кризової ситуації в економіці, необхідна розробка урядом заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату та залучення інвестиційних ресурсів в реальний сектор економіки, а також обґрунтований вибір механізмів фінансової підтримки найбільш перспективних напрямів інноваційного розвитку на рівні окремих бізнес-одиниць та компаній в цілому.

Відзначимо, що в Україні дуже повільними темпами реалізуються заходи щодо створення інноваційної інфраструктури та бізнес-середовища, які повинні забезпечити формування національної інноваційної системи. Навпаки, провідні країни та країни, що вдало розвиваються, мають позитивний та цікавий досвід створення технопарків, технополісів, кластерних структур, бізнес-інкубаторов, зон пріоритетного розвитку тощо. Такі країни, як США, Германия, Велика Британія, Фінляндія, Китай, Турція, Південна Корея займають передові позиції у науково-технологічній сфері за рахунок створення та ефективного функціонування різних ланцюгів інноваційної інфраструктури.

В умовах глобалізації стає актуальною така організаційна структура взаємозв'язків між фірмами та установами, як кластери. Кластер визначається як індустріальний комплекс, сформований на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, що пов'язані технологічно, і виступає альтернативою традиційному розподілу економіки на сектори та галузі. Кластерний підхід дозволяє підвищити ефективність взаємодії приватного сектора, держави, торгових асоціацій, дослідницьких і освітніх установ в інноваційному процесі.

Сьогодні в Україні існує декілька кластерів, створених навколо ключових галузей промисловості (хімічна, нафтогазова, металургія, машинобудування й ін.), але ці структури ще є слабо розвинутими і, власно кажучи, не є дійсними кластерами з ефективною системою взаємозв'язків.

Вплив кластерів на прискорення інноваційного розвитку і зростання національної конкурентоспроможності в більшості країн світу розглядається як визначальний фактор при її формуванні. Так, повністю кластеризованою є скандинавська промисловість; у США більше половини підприємств працюють за зазначеною моделлю виробництва – підприємства кластера перебувають в одному регіоні й максимально використовують його природний, кадровий й інтеграційний потенціал.

Ключові промислові кластери в Німеччині (хімія, машинобудування) і Франції (виробництво продуктів

харчування, косметики) були оформлені ще в середині минулого сторіччя. У результаті взаємодія цілих груп галузей усередині кластерів сприяла зростанню зайнятості, інвестицій та поширенню нових технологій в національній економіці. Країни ЄС наслідують шотландську модель кластера, при якій ядром такого спільного виробництва стає велике підприємство, що поєднує навколо себе невеликі фірми. Італійська модель передбачає більш гнучке та „рівноправне” співробітництво підприємств малого, середнього й великого бізнесу. Досвід цих країн показав, що кластерний підхід є основою для конструктивної співпраці між підприємницьким сектором та державою. Він дозволив підвищити ефективність взаємодії приватного сектора, держави, торговельних асоціацій, дослідних й освітніх установ в інноваційному процесі.

Сучасні тенденції глобальної економіки посилюють нерівновагу в розвитку регіональних центрів та національної економіки країн світу. Рівень конкуренції між країнами постійно зростає, що вимагає прийняття урядом таких заходів, що можуть забезпечити посилення конкурентних переваг української економіки. Аналіз економічних показників свідчить, що ніяких позитивних зрушень та структурних перетворень в економіці України не відбувається. За даними Державної служби статистики України, у 2012 році темпи промислового виробництва в Україні знизились, у металургії та машинобудуванні показники економічної діяльності також погіршилися.

В сучасних умовах основним завданням держави постає формування умов, які є найбільш сприятливими для органічного поєднання науково-технологічної та підприємницької сфери. Держава може використовувати різні форми активізації розвитку інноваційної сфери: від програм сприяння поширенню знань до стимулювання трансферу новітніх технологій. Напрацювання розвинутих країн у цій сфері передбачають підтримку інноваційного розвитку за різними сценаріями і напрямками.

Наприклад, у Південній Кореї та Японії основними агентами економічного зростання є великі промислові групи. Держава активно підтримує їх прагнення диверсифікувати свою діяльність на основі наукомістких технологій, щоб підвищити частку експорту в загальному обсязі продукції. Таку модель інноваційного розвитку можна застосовувати і в Україні, в тих регіонах, де створені потужні науково-технічні комплекси (міста Дніпропетровськ, Донецьк, Київ, Харків).

В Ізраїлі наголос у державній економічній політиці роблять на малий високотехнологічний експорт-орієнтований бізнес. Основними агентами економічного зростання вважаються комерційні високотехно-

логічні фірми, тому державна підтримка зосереджена у сфері їх інкубування та створення фондів початкових інвестицій для фінансування їхньої діяльності.

В Україні подібна модель інноваційного розвитку могла б сприяти виникненню так званих „точок кристалізації” інновацій в регіонах. Однак для поширення практики „інкубування інновацій” необхідна суттєва фінансова підтримка місцевих органів влади. За наслідками цих заходів можна очікувати більш ефективне використання науково-технологічного та інноваційного потенціалу, підвищення рівня конкурентоспроможності українських підприємств.

Висновки. Формування національної інноваційної системи в Україні передбачає поліпшення інноваційної діяльності на рівні окремих підприємств та створення сприятливих умов для зростання регіональної економіки. Інноваційний шлях розвитку регіонів вимагає не лише зацікавленості господарюючих суб'єктів, але й чітких, обґрунтованих дій з боку органів влади, спрямованих на:

- створення ефективного регуляторного середовища;
- якісне інформаційне забезпечення інноваційної діяльності;
- наявність та активне функціонування об'єктів інноваційної інфраструктури;
- розробку мотиваційних механізмів та інструментів щодо активізації інноваційних процесів;
- формування належної системи захисту інтелектуальної власності.

Зазначені заходи дозволять більш ефективно використовувати науково-технологічний та інноваційний потенціал з метою підвищення рівня конкурентоспроможності українських виробників.

Література

1. **Соловьев В. П.** Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В. П. Соловьев. – К.: Феникс, 2004. – 560 с.
2. **Амоша О. І.** Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика / О. І. Амоша, І. П. Булеев, Г. З. Шевцова // Економіка пром-сті. – 2007. – № 1. – С. 3 – 9.
3. **Стратегія** інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт. – упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К.: Парламентське видво, 2009. – 632 с.
4. **Егоров И. Ю.** Наука и инновации в процессах социально-экономического развития / И. Ю. Егоров. – К.: ИВЦ Госкомстата Украины, 2006. – 338 с.
5. **Малицкий Б. А.** Неолиберализм и кризис инновационного развития экономики / Б. А. Малицкий

кий. Неолібералізм и кризис инновационного развития экономики. Формула кризиса. – К. : Феникс. – 2009. – 64 с. – (на русском языке). 6. **Матросова Л. Н.** Актуальные проблемы современной экономики Украины: монография / Л. Н. Матросова. – Луганск: „Копицентр”, 2009. – 192 с. 7. **Попович О. С.** Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації / Під ред. д-ра екон. наук, проф. Б. А. Маліцького / О. С. Попович. – К.: Фенікс, 2005. – 226 с. 8. **Дементьева Т. А.** Активизация инновационной деятельности малых и средних предприятий на основе кластерной структуры их организации / Т. А. Дементьева // *Економічний вісник Донбасу*. – 2010. – № 1 (19). – С. 142 – 149. 9. **Матросова Л. М.** Формування кластерів в регіональній економіці / Л. М. Матросова // *Часопис економічних реформ*. – 2011. – № 2. – С. 114 – 118. 10. **Федулова І. В.** Теоретичні положення з визначення категорій інноваційний процес та інноваційна діяльність / І. В. Федулова // *Проблеми науки*. – 2007. – № 8. – С. 2 – 7. 11. **Ляшенко В. И.** Перспективы использования франчайзингового режима формирования региональной сети элементов инновационной предпринимательской инфраструктуры / В. И. Ляшенко // *Економічний вісник Донбасу*. – 2006. – № 4 (6). 12. **Матросова Л. М.** Управління розвитком інноваційного потенціалу регіонів в перехідній економіці України: Монографія / Л. М. Матросова, О. А. Овечкіна, К. В. Іванова, Д. В. Солоха – Донецьк: Донбас, 2009. – 496 с.

Матросова Л. М. Інноваційний розвиток економіки

Розглянуто проблеми інноваційного розвитку економіки, проаналізовано сучасні тенденції розвитку інноваційної сфери, запропоновано напрями щодо зростання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційний розвиток, науково-технологічна сфера, кластер, інноваційний потенціал.

Матросова Л. Н. Инновационное развитие экономики

Рассмотрены проблемы инновационного развития экономики, проанализированы современные тенденции развития инновационной сферы, предложены направления роста инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационное развитие, научно-технологическая сфера, кластер, инновационный потенциал.

Matrosova L. N. The innovative Development of Economy

Problems of the innovative development of economy are considered, the current trends of development of the innovative sphere are analyzed, the directions of growth of the innovative activity are offered.

Key words: the innovative development, the scientifically – technological sphere, cluster, the innovative potential.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013

Прийнято до друку 20.02.2013